

תלמידי ר' עקיבא: מאז ועד היום

הרב מוטי פרנקו

ראשי פרקים:

שלא נהגו כבוד זה לזה
הוא היה אומר
כל דעביד רחמנא לטב עביד
הקרב על הבית
אם בחוקותי תלכו
צדיק וישר הוא
החמצת השעה
באהבת חינוס יבנה

שלא נהגו כבוד זה לזה

צביון ימי ספירת העומר לבש צורה ופשט צורה מתקופה לתקופה. ביסודם, כפי שמופיע בפרשת "אמור", אלו הימים שבין קציר השעורים לקציר החיטים, בין פסח לבין שבועות. הרמב"ן (ויקרא כג, לו) מגדיר את הימים הללו כ"חול המועד" ארוך; כשם שמסוכות אנו עוברים דרך ימי חול המועד עד לשמיני עצרת, כך מפסח אנחנו מגיעים עד לשבועות, דרך ימי הספירה. לפי הגדרה זו ימי ספירת העומר הינם ימים של שמחה. ולצד זאת, במרוצת הדורות קיבלו הימים הללו גם צביון נוסף והופכי; אנו נוהגים בתקופה זו מנהגי אבלות, מקפידים לא להתגלח, וכמעט שלא מקיימים בה חתונות.¹ המנהגים שחלו בעקבות תמורה זו לא מוזכרים בגמרא, אלא מופיעים לראשונה בדברי הגאונים ואחריהם בראשונים, שכידוע לכל, תלו שינוי זה במותם של תלמידי רבי עקיבא. נתבונן בסיבה לכך שצביון הימים הללו השתנה. הגמרא במסכת יבמות (סב, ב) אומרת:

אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת.

הגמרא מתארת את מותם של תלמידי רבי עקיבא, עשרים וארבעה אלף תלמידים שמתו בתקופה שבין פסח ועצרת. בספר המנהיג מופיעה הגרסה עד "פרוס עצרת",² ולכן אנחנו לא נוהגים אבלות בכל מ"ט הימים אלא מורידים "פרוס", חצי חודש, וכך נשארנו עם ל"ג ימי אבלות, אף שגם בזה יש מנהגים שונים ואכמ"ל. הגמרא הזאת, והמנהגים שבאו בעקבותיה, מעוררים שאלות לא פשוטות.

ראשית, כמובן, נשאלת השאלה: על מה ולמה? מדוע מתו עשרים וארבעה אלף תלמידיו של רבי עקיבא? את הסבר הגמרא ש"לא נהגו כבוד זה לזה", מפרש המהרש"א: "לא חש כל אחד מהם על כבוד תורה של חברו". כמובן שכבוד תורת החבר הינו ערך חשוב, אבל עד כדי כך שביטול ערך זה הביא למותם של כל אלו?!

1 ראה או"ח תצג במנהגי ימים אלו.

2 ראה בית יוסף או"ח ריש סימן תצג.

ונסה לתפוס ולהבין את הבעייתיות שבהתנהגות תלמידי רבי עקיבא, דרך סיפור מותו של אחד מהם שמופיע בגמרא במנחות (סח, ב):

יתיב רבי טרפון וקא קשיא ליה: מה בין קודם לעומר לקודם שתי הלחם? אמר לפניו יהודה בר נחמיה: לא, אם אמרת קודם לעומר שכן לא הותר מכללו אצל הדיוט, תאמר קודם לשתי הלחם שהותר מכללו אצל הדיוט? שתק רבי טרפון, צהבו פניו של רבי יהודה בן נחמיה. אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שהשבת את זקן, תמהני אם תאריך ימים. אמר רבי יהודה ברבי אלעאי: אותו הפרק פרס הפסח היה, כשעליתי לעצרת שאלתי אחרי: יהודה בן נחמיה היכן הוא? ואמרו לי: נפטר והלך לו.

הגמרא מספרת על אחד התלמידים שהקשה קושיה על רבי טרפון, שלא הצליח לתרצה והיה מרוצה מעצמו! שמח על שהצליח לגבור על רבו בדיון! הקפיד עליו רבי עקיבא ואמר לו "צהבו פניך שהשבת את זקן, תמהני אם תאריך ימים". ואכן נפטר בין פסח לעצרת. הנה לנו דוגמא למשמעות הביטוי "לא נהגו כבוד זה לזה", ודוגמא זו רק מעצימה את הקושי, בתלמיד אחד עוד ניתן לתפוס אך עשרים וארבעה אלה?

וממה נפשך? אם חטאם כל כך חמור, מדוע קבעו על מותם ימי אבלות? מתו החוטאים וקיבלו את דינם בידי שמים! ואם חטאם אינו כה חמור, מדוע מתו?

נציב בראשית הדברים שתי תשובות יסודיות ומקובלות. הראשונה, דווקא בימים הללו בהם מתו תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה, מן הראוי לקבוע מנהגים שיקבעו את ערך הכבוד שבין אדם לחברו, לא רק כביטוי לצער על מותם של תלמידי רבי עקיבא אלא כדי שנלמד אנו כיצד ראוי לנהוג. הימים הללו שבין פסח לשבועות הם ימי הכנה למתן תורה, ומנהגים אלו נועדו להזכיר לנו כיצד יש להגיע למעמד מתן תורה, שהרי במתן תורה נאמר: "ויחן שם ישראל" בלשון יחיד ודרשו חז"ל "כאיש אחד בלב אחד" (שמות יט, ב ורש"י שם), וכפי שכותב שם אור החיים:

וענין ג' הוא בחינת ייעוד חכמים בהתחברות בלב שלם ותמים לא שיהיו בד בבד שעליהם אמר הכתוב (ירמיה נ) חרב אל הבדים (ברכות סג ב), אלא יתועדו יחד ויחדדו זה לזה ויסבירו פנים זה לזה, וכנגד זה אמר 'ויחן שם ישראל' לשון יחיד שנעשו כולן יחד כאיש אחד, והן עתה הם ראויים לקבלת התורה.

התשובה השנייה היא שאנו מתאבלים על אובדן התורה העצום. לאחר מות אלפי התלמידים העמיד רבי עקיבא חמישה תלמידים, שכל עולם תורה שבעל פה בנסתר ובנגלה צמח מהם. נתאר לעצמנו איזו תורה הלכה לאיבוד כשמתו כה רבים. על כך ודאי ראוי להצטער.

שתי התשובות הללו הן בהחלט תשובות טובות, ראויות ונכונות, וננסה בכל זאת להוסיף מבט נוסף.

הוא היה אומר

נקדים ונציב שאלה נוספת. בפרשת קדושים קראנו "וְאֶהְבֶּתְּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח), ופירש רש"י על פי המדרש: "אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה". רבי עקיבא הניף את דגל "ואהבת לרעך כמוך". המשנה באבות (ג, יד) אומרת משמו: "הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם. חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. חיבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום". כשנאמר במסכת אבות על חכם "הוא היה אומר", הכוונה היא שאין זו אמירה חד פעמית, אלא זה אומר חייו ועניינו של אותו חכם.³

כיצד אם כן דווקא מבית מדרשו נמצאו כל כך הרבה תלמידים שלא נהגו כבוד זה בזה עד שנגזר עליהם למות בשל כך? אפשר להסביר שהיא הנותנת, אולי אם היו בבית מדרש אחר לא הייתה עליהם הקפדה שכוון על עניין זה. דוקא השייכות לבית המדרש אשר חרת על דגלו את הכלל הגדול בתורה של "ואהבת לרעך כמוך" היא שייכות מחייבת. יש שתירצו באופן אחר והסבירו שמבחינה כרונולוגית יש לראות את הדברים הפוך; רבי עקיבא החל לומר ש"ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה" כלקח

מהטרגדיה שהתחוללה בבית מדרשו. אך לענ"ד נראה שאין להסביר כך, שכן מלשון המשנה "הוא היה אומר" משמע שאמירה זו ליוותה אותו כל חייו. יתירה מזאת, נראה לומר שאת ה"שיעור" הזה קיבל רבי עקיבא כבר בתחילת דרכו. ומי שלימדה אותו את השיעור הזה הייתה רחל אשתו, שראתה אותו כרועה צאן שאמר "מי ייתן לי תלמיד חכם ואשכנו כחמור"⁴ ואף על פי כן אמרה שהיא רוצה להינשא לו. היא לימדה אותו מהו "ואהבת לרעך", מהי משמעות "חביבין ישראל", ומה זה לראות את הטוב בכל אדם.

כל דעביד רחמנא לטב עביד

נתבונן בסיפור ברובד נוסף. באיגרת מפורסמת שכתב רב שרירא גאון, הוא מפרט כיצד נכתבה המשנה, ומתאר אירועים היסטוריים שהתרחשו במהלך ימי התנאים. ושם הוא כותב כך: "ומסר רבי עקיבא את עצמו להריגה אחר שנפטר רבי יוסי בן קסמא וכו'. והעמיד רבי עקיבא תלמידים הרבה והוא שמדא על התלמידים של רבי עקיבא"⁵.

מה משמעות המילים "הוא שמדא"? בלשון חז"ל, "שמד" משמעותו גזירת מלכות. רב שרירא בעצם מפנה את תשומת ליבנו לעניין אחר, לתקופה של המרד ברומאים. אנו יודעים שרבי עקיבא נטל חלק מרכזי במרד בר כוכבא. אפשר לומר שהוא היה המנהיג הרוחני של המרד. הוא זה שכונה את בר כוכבא "דין הוא מלכא משיחא" (ירושלמי תענית ד, ה), הוא היה נושא כליו של בר כוכבא, והרומאים ידעו זאת. הרומאים ידעו היטב מי הרוח החיה, מי הכוח המניע את המרד, ועל כן גזרו שמד על בית מדרשו של רבי עקיבא ובידי הרומאים מצאו את מותם.⁶

בעקבות דברים אלו, ביאר הרב צבי יהודה בצורה מאוד מעניינת את הגמרא במסכת ברכות (ס, ב) המספרת על רבי עקיבא שהיה הולך בדרך ורצה להתארח במקום מסוים, אך בני המקום סירבו לארחו. אמר: "כל דעביד רחמנא לטב". הלך וישן בשדה, ואיתו תרנגולת חמור ונר. באה רוח וכיבתה את הנר. בא חתול ואכל את התרנגולת. בא אריה וטרף את החמור. אמר: "כל דעביד רחמנא לטב". באותו הלילה הגיעו גייסות והתנפלו על אותה העיר שרבי עקיבא לא הורשה להתארח בה. "אמר להו: לאו אמרי לכו כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא הכל לטובה?". אם היה מתארח בעיר בלילה, גורלו היה כגורל בני העיר. ואף כשישן מחוץ לעיר, אם לא הייתה הרוח מכבה את הנר, ואם לא היו נטרפים התרנגולת והחמור, היו האור וקולות החיות חושפים את מקומו.

על סיפור מפורסם הזה שאל הרב צבי יהודה, כיצד ייתכן שבני העיר סירבו לארח את גדול הדור, את רבי עקיבא? אומר הרב צבי יהודה – אירוח רבי עקיבא היה בגדר סכנת נפשות. רבי עקיבא היה מבוקש, אנשים פחדו לתת לו מקלט, שכן מי שמארחו מסתכן בחייו. לא בכדי בדיוק באותו הלילה הגיע הגדוד ופשט על העיר. הגדוד חיפש את רבי עקיבא, שאפשר שהיה במנוסה.

הקרב על הבית

נעשה סדר במאורעות התקופה. בית שני חרב, אך גם לאחר החורבן, היישוב היהודי בארץ פועם ומשגשג. רבן יוחנן בן זכאי בבקשו "תן לי יבנה וחכמיה" (גיטין נו, ב), הציל את היישוב היהודי ואת

⁴ ראה פסחים מט, ב.

⁵ אגרת רב שרירא גאון, 'כיצד נכתבה המשנה' אות י

⁶ וקשה, שהרי מהגמרא ביבמות משמע שמתו באסכרא! יתכן שבגמרא שעמדה בפני רב שרירא גאון לא היו דברי רב נחמן. ועוד, בברייתא עצמה כתוב רק ש'מתו מפסח ועד עצרת'. על הברייתא מוסיף ר' חייא בר אבין שמתו 'מיתה רעה', וכעת שואלת הגמרא מה היא מיתה רעה ועונה רב נחמן 'אסכרה'. בהחלט יתכן שזו תשובה לשאלה זו בלי קשר לסיפור מותם של תלמידי ר' עקיבא! [מיתה רעה' כביטוי לחרב זה דבר מתקבל שהרי על מיתות בי"ד אמרו חז"ל 'ברור לו מיתה יפה' (סנהדרין מה,א), מיתה שלא תנוול אותו, בניגוד למיתה חרב בעת קרב].

עולם התורה. אין אמנם בית מקדש אבל עולם התורה חי ונושם. הסנהדרין, המרכז הרוחני, עוברת ליבנה ואחר כך לגליל. אבל הגזירות הרוחניות שגזרו הרומאים יצרו תסיסה, נטעו התמרמרות בלב העם, והציתו את אש המרד.

רבי עקיבא ראה במרד בר כוכבא הרבה מעבר למה שראו כולם, בעיניו אין זו רק הזדמנות לבטל את הגזירות. רבי עקיבא רוצה לבנות בית מקדש. מבחינתו, היציאה למרד צריכה להיות עד תום: לסלק את השלטון הרומאי ולבנות מחדש את בית המקדש. כך אומר הירושלמי (תענית ד, ה):

תני ר' שמעון בן יוחי: עקיבה רבי היה דורש "דרך כוכב מיעקב", דרך כוזבא מיעקב. רבי עקיבה כד הוה חמי (כשהיה רואה את) בר כוזבא, הוה אמר (היה אומר) דין הוא מלכא משיחא (זה הוא מלך המשיח). אמר ליה רבי יוחנן בן תורתא: עקיבה, יעלו עשבים בלחיך ועדיין בן דוד לא יבא!

רבי עקיבא מכנה את בר כוכבא "מלך המשיח"! מבחינת רבי עקיבא המרד בראשו עומד בר כוכבא הוא למעשה מלחמה על הגאולה, על בניין בית שלישי. לפי זה מסתבר שכאשר שוחק ר' עקיבא כשרואה שועל יוצא מבית קדשי הקדשים, כמתואר בגמרא בסוף מכות (כד, ב), ומסביר לחכמים כי כשם שהתקיימה נבואת אוריה כך תתקיים נבואת הגאולה של זכריה, כוונתו לא בעוד אלפיים שנה אלא בעז"ה כאן ועכשיו!

אולם רבי עקיבא יודע שמרד בר כוכבא לבדו לא יביא לבניין הבית השלישי. בית המקדש חרב לא מפני שהרומאים היו גיבורים גדולים, אלא כפי שאומרת הגמרא (יומא ט, ב) "מקדש שני... מפני מה חרב? מפני שהייתה בו שנאת חינם, ללמדך ששקולה שנאת חינם כנגד שלוש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים". כלומר, הבית השני חרב מסיבה רוחנית. ומסתבר שכדי לבנותו צריך לתקן את הפגם הרוחני, ולא רק להילחם ברומאים. כמובן שרבי עקיבא מודע לכך. זו משימת חייו. רבי עקיבא לא רק מעלה על נס את גבורתו של בר כוכבא ודוחף למרד ברומאים, אלא מייסד בית מדרש שעניינו "ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה", בית מדרש שאומר "חביבין ישראל שנקראו בנים". רבי עקיבא חדור ציפייה לגאולה, וכדי שתבוא הגאולה, מבין שצריך לתקן את הסיבה לחורבן. ואם נחרב הבית בשל שנאת חינם, הרי שייבנה על ידי אהבת חינם.

לא בכדי הגמרא לא נוקטת בלשון "עשרים וארבעה אלף תלמידים", אלא "שנים עשר אלף זוגים", זוגות, חברות, חיבור. ודווקא שנים עשר אלף, כנגד כלל ישראל הבא לידי ביטוי בשנים עשר שבטי ישראל. זה בית מדרש כלל ישראלי, זה בית מדרש של גאולה, שעל פרוכת ארון הקודש שלו רקומות באותיות של זהב המילים "ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה".

וכאשר רואה רבי עקיבא שבית המדרש שזהו דגלו תוסס ומתרחב, יכול הוא לומר: אנחנו מוכנים לצאת לקרב. פעלנו, תיקנו את שדרש תיקון ברוחניות, בנינו בית מדרש שכל תורת ישראל צומחת ממנו, בית מדרש כלל ישראלי שנושא את דגל אהבת ישראל.

אלא שמסתבר שרבי עקיבא חשב שהם תיקנו, אבל בפועל תלמידיו לא היו במקום הזה. הם לא נהגו כבוד זה בזה. כאמור, אין הכוונה שהיו שם מריבות וקטטות, אלא כדוגמת הסיפור שראינו, כשתלמיד מרוצה שתפס את הרב בטעות. אנו מתפללים בכל יום לפני הלימוד "שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבריי". את המילים הללו ניתן להבין בשני אופנים. אפשר להבין שהכוונה היא שלא אכשל, שלא אטעה בדבר הלכה, אלא אכוון לאמיתתה של הלכה, וישמחו בי חבריי שהצלחתי. אך אפשר גם להבין שהכוונה היא שלא אכשל, וישמחו בי חבריי בכישלוני⁷. כלפי חוץ אין פגיעה ונוהגים בכבוד, אבל מבפנים קיים זלזול וחוסר כבוד הדדי.

אם בחוקותי תלכו

הסיבה לכישלון המרד לא נעוצה בדמותו של בר כוכבא, אלא במצבו הרוחני של העם. דוגמא דומה לכך אנו מוצאים אצל יאשיהו מלך יהודה, שעשה מהפכה עצומה של תשובה. הגמרא (שבת נו, ב) אומרת "אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו", אך בצאתו לקרב במגידו מול נכו מלך מצרים הוא נופל ומת. ולא ברור, מדוע מלך צדיק כזה נופל ומת? אומר רש"י (דבה"ב לה, כ) "ויצא לקראתו - שדרש 'וחרב לא תעבור בארצכם' אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם, ולא ידע חטא ליצני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שמפורש במסכת תענית". יאשיהו עשה מהפכה של תשובה. שרפו את העבודה זרה, הרסו את הבמות, כל עם ישראל מגיע לירושלים לחגוג את הפסח, כורתים ברית מחודשת. פתאום מגיע מלך מצרים ורוצה לעבור בארץ ישראל בדרכו למלחמה בבבל. אומר יאשיהו, כתוב בתורה "וְחָרַב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם" (ויקרא כו, ו), ומפרשים שלא תעבור חרב בארץ אפילו כשהחרב מכוונת כלפי עם אחר. ומתי כל זה יתקיים? "אם בְּחַקְתִּי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם" (שם, ג). יאשיה מבין שדברי התורה צריכים להתקיים כעת, שהרי דורו עשה תשובה משמעותית, כרת ברית עם ה', וראוי הוא שיתקיים בו הברכה הזאת. על כן יצא למלחמה. אך במלחמה הוא מת, וכל זאת מדוע? מפני שאף שהוא אכן היה במדרגת התשובה וההליכה בדרכי ה', אבל הדור היה איתו רק כלפי חוץ. יצאו האנשים מעל פני יאשיהו, ומאחורי הדלת החביאו אליל קטן. בדומה לכך, בעניינים שבין אדם לחברו התנהל בית מדרשו של ר' עקיבא.

צדיק וישר הוא

בהקדמתו המפורסמת לספר בראשית, מסביר הנצי"ב מדוע בלעם כינה את אבותינו בשם "ישרים", ולא "צדיקים" או "חסידים". הנצי"ב מדבר שם על ימי בית שני:

והענין דנתבאר בשירת האזינו על הפסוק "הצור תמים פעלו... צדיק וישר הוא" (דברים לב, ד), דשבח "ישר הוא" נאמר להצדיק דין הקדוש ברוך הוא בחורבן בית שני, שהיה "דור עקש ופתלתל" (שם, ה), ופירשנו שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים. על כן, מפני שנאת חנם שבלבם זה אל זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס. ובאו על ידי זה לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה, ולכל הרעות שבעולם, עד שחרב הבית. ועל זה היה צידוק הדין, שהקדוש ברוך הוא ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם, ולא בעקמימות אף-על-גב שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ.

בסוף ימי בית שני הייתה מלחמת אחים, פשוטו כמשמעו. ואומר הנצי"ב שהדברים לא החלו שם. זה התחיל בבית המדרש, שראו משהו שעובד את הקב"ה בדרך אחרת, ומיד ראו בו אפיקורס, רפורמי, וזה הלך והתפשט. וכשבא רבי עקיבא לתקן את הגישה הזו בשירת חיייו של "ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה", מסתבר שתלמידיו אולי הלכו איתו אך לא עד הסוף, בפנימיותם הם לא צעדו איתו. וכשהם יצאו לקרב הם מצאו את מותם, פשוט כי לא הייתה להם סייעתא דשמיא, מפני שלא נהגו כבוד זה בזה. כדי לעמוד מול צבא גדול צריך עזרה שמימית. כשיאשיהו יוצא למלחמה מול מצרים, כשהחשמונאים יוצאים למלחמה ביוונים, וכך גם כשנלחמים בר כוכבא ורבי עקיבא ברומאים, זה לא באמת כוחות. הם זקוקים לסייעתא דשמיא. ובמרד הזה הקב"ה לא היה איתם, כי לא נהגו כבוד זה בזה. זאת אומרת, הם לא היו ראויים לסייעתא דשמיא במלחמה שאליה יצאו. ואולי דווקא משום שקריאות "ואהבת לרעך" בגרונם, ודווקא משום שיוצאים מתוך מחשבה שתקנו את פגמי בין אדם לחברו של בית שני, כשבפועל נוהגים חוסר כבוד זה לזה, הרי שמושכים על עצמם הקפדה ודקדוק גבוהים יותר, וכך מצאו את מותם.

החמצת השעה

מסתבר אם כן לומר שמנהגי האבלות של ספירת העומר אינם רק על מותם של תלמידי רבי עקיבא, אלא על החמצת השעה. הייתה פה הזדמנות של גאולה, שהוחמצה. מה היה קורה אם היו נוהגים כבוד

זה בזה? אם הקב"ה היה איתם? שמא היו מנצחים במלחמה הזו, בונים את בית המקדש, וחוסכים אלפיים שנות גלות, על כל הדם שנשפך בהן! כלומר, יש כאן החמצה לאומית, אין זה רק כאב פרטי על מות התלמידים אלא החמצה שנוגעת לכלל ישראל לדורותיו, ובמובן זה אכן דומים מנהגי ימים אלו למנהגי שלושת השבועות סביב החורבן.

באהבת חינם יבנה

אך ראו זה פלא, בדיוק בתקופה הזאת, בימים שהוחמצו אז, ב"ה בדור שלנו מחדש הקב"ה אט אט את ימי הגאולה, יום העצמאות ויום ירושלים. אנו מרגישים את השילוב של שמחת הימים האלה בדורנו בהתאם לצביונם כפי שמשורטט בתורה, יחד עם האבלות על החמצת השעה הגדולה של הזדמנות הגאולה אז. אנחנו בימינו רוצים לתקן ולחדש, והתחלנו בכך. אבל כדי להשלים את התיקון עלינו לאחוז בדברי הרב קוק שלימד אותנו שאם נחרב הבית ויחד איתו העולם בשל שנאת חנם, הרי שבאהבת חנם יבנה הבית ויחד איתו העולם. עלינו לנהוג כבוד זה בזה, להסתכל בעין טובה אחד על השני, לדעת לחלוק ולהתווכח במבט טוב ובצורה עניינית, להרבות באהבה. אומר הרב קוק במכתב שכותב לבני עקיבא (מאמרי הראי"ה עמ' 202), שרוחו של רבי עקיבא עדיין מפעמת בקרבנו:

מידת רבי עקיבא המיוחדת שהיא מתעוררת עכשיו בזמן צמיחת הישועה, להיות לנו לאור עולם, התלהבות ומסירות לחזק כל חזון של גאולה ותחייה לישראל וארצו, ודווקא מפני שהחזון בשעתו נכשל ובר כוכבא נפל ועימו נפל ישראל בבחינת חרותו הלאומית. בטוחים אנו כי תורת אמת אשר בפה קדוש יבוא תור לה, והתור הזה הולך ובא, ולא תקום פעמיים צרה, ולא לחינם לחם ישראל מלחמת קיומו ונצחו עד דור אחרון ועד בכלל.

מחשבתו של רבי עקיבא נחקקה בעולם, ויש לה מקום, ואולי זה נכשל בזמנו - אבל האידיאל לא נכשל. רוח הגאולה הגדולה מכוח אהבת חנם קיימת בעולם. קמה תנועה של תלמידי רבי עקיבא, קם דור שאוחז במידתו של רבי עקיבא. בע"ה מתוך עבודת הימים הללו, שעניינה להרבות באהבת חנם, בעין טובה, ביושרה, נזכה להגשים ולממש את חזונו של רבי עקיבא, ומתוך אהבת חנם ייבנה ויכונן הבית השלישי במהרה בימינו.